

МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто міжнародну академічну мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір. Проаналізовано проблеми нормативно-правового, організаційного та фінансового забезпечення розвитку міжнародного співробітництва у сфері фахової передвищої освіти в Україні; запропоновано шляхи їх вирішення. Охарактеризовано міжнародні освітні програми, участь у яких сприяє розвитку міжнародної академічної мобільності в Україні. Підкреслено, що сучасному суспільству освіта і знання стають транскордонним та транснаціональним явищем. Зазначено, що Спільний європейський освітній простір, з одного боку, сприяє зростанню мобільності студентів та професорсько-викладацького складу, а з іншого – академічна мобільність є необхідною умовою формування самого спільного освітнього простору. Доведено, що розвиток академічної мобільності сприяє прискоренню інтеграції країни до Європейського освітнього простору, вдосконаленню освітніх технологій, виходу української освіти на світовий рівень, інноваційний розвиток університетської науки та інтеграцію її з виробництвом, надходження значних коштів до державного бюджету, які можна інвестувати в розвиток вітчизняної системи освіти, покращити якість трудових ресурсів країни та можливості працевлаштування українців тощо. Для України досягнення ефективної міжнародної академічної мобільності в контексті Болонського процесу реальне лише за умови створення продуктивної системи національної академічної мобільності, її нормативно-правової бази, організаційно-економічного механізму, визначення джерел фінансування та готовності до партнерства суб'єктів процесу академічних обмінів.

Ключові слова: міжнародна академічна мобільність, міжнародний освітній простір, міжнародні освітні програми.

Постановка проблеми. У сучасних умовах модернізації та глобалізації освіти, коли освіта і знання стають транскордонним та транснаціональним явищем, особливого значення набуває активна міжнародна співпраця у сфері освіти та науки нашої держави з іншими країнами, що дозволяє створити єдиний європейський освітній простір – зону «Європейської вищої освіти». Формування єдиного світового освітнього простору відбувається шляхом зближення підходів різних країн до організації освіти, а також шляхом визнання документів про освіту інших країн. Загальноєвропейський простір

вищої освіти (ЕНЕА) й загальноєвропейський дослідницький простір (ЕРА) утворюють сучасне європейське суспільство знань. Спільний європейський освітній простір, з одного боку, сприяє зростанню мобільності студентів та професорсько-викладацького складу, а з іншого – академічна мобільність є необхідною умовою формування самого спільного освітнього простору (Гуляєва, 2005).

Академічна мобільність збільшує шанси людини на професійну самореалізацію, а також підвищує якість трудових ресурсів національної економіки. Вона стає відповіддю національних систем освіти на виклики глобального освітнього простору, жорстку конкуренцію на ринку освітніх послуг. Європейська Комісія зазначає, що навчання за кордоном повинне стати стандартним елементом університетської освіти (Здіорук, 2015).

Мета статті - розкриття проблеми забезпечення розвитку міжнародної академічної мобільності в закладах фахової передвищої освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Дослідження сутності процесу академічної мобільності почалося і дістало розвитку за кордоном, зокрема завдяки науковцям У. Тайхлеру, Б. Вахтеру, І. Ференц, Л. Рамблі, С. Бюргер і Ю. Ланзендорфу. Б. Вахтер дослідив вхідну і вихідну студентську мобільність в Європі, причому мобільність розглядалась як здійснювана в межах європейського освітнього простору та ззовні до європейського освітнього простору. Дістало подальшого вивчення і питання компаративного аналізу студентської мобільності в межах реалізації проєктів за ініціативами Еразмус + та непов'язаної з ними академічної мобільності.

Академічна мобільність вивчалась такими українськими дослідниками, як А. Карапетян, Л. Сокурянська, Т. Жижко, Д. Свириденко та ін. Наприклад, А. Карапетян описала види та цілі академічної мобільності, проаналізувала стан розвитку академічної мобільності в Україні та нормативну базу забезпечення цього процесу, виділивши слабкі сторони та запропонувавши власне бачення можливого покращення ситуації у законодавчому та адміністративному супроводі процесу (Карапетян, 2015). Д. Свириденко висвітлила академічну мобільність у дискурсі свободи, виділяючи «мобільність від», «мобільність для», «справжню» і «несправжню» академічну мобільність (Свириденко, 2014). Т. Жижко аналізувала мобільність з точки зору Болонського процесу (Жижко, 2010).

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно в науковій літературі започаткування і розвиток всіх складових процесу інтернаціоналізації освіти ототожнюють з початком світової глобалізації в другій половині ХХ століття. Насправді ж мобільність – це явище, яке бере свій початок з появою першого університету. Європейські університети мали міжнародне значення, а християнські просвітителі, найпрестижніші вчителі, відвідували їх і читали лекції на теми, що лежали в полі їхніх наукових інтересів. Скрізь навчання велось латиною, існували уніфіковані навчальні програми та стандартизовані системи тестів, що дозволяло студентам почати навчальні подорожі й продовжити освіту в іншому університеті, адже документи про освіту визнавались в усіх країнах християнського світу. Здобувши освіту, ці перші учасники «академічної мобільності» повертались до

рідних країн з великою кількістю нових вражень, ідей, думок та політичних принципів, готові займати важливі посади, щоб застосовувати та поширювати отримані знання. Наразі це те, що собі за мету ставить сучасна вища освіта в сфері академічної мобільності: єдина універсальна мова викладання (англійська), тотожні навчальні плани і вимоги до оцінювання знань, визнання дипломів.

В Україні реалізація майже всіх аспектів академічної мобільності у закладах фахової передвищої освіти поки що в незадовільному стані, а благородні та зрозумілі цілі політики інтернаціоналізації закладу освіти в тій її частині, що стосується міжнародної мобільності, ще й досі в Україні залишаються без належної уваги та організаційно-нормативного закріплення. Очільники українських закладів фахової передвищої освіти чи особи, відповідальні за ефективну реалізацію міжнародної діяльності, часто не помічають потенційних переваг експорту/ імпорту освіти (відправлення своїх студентів за кордон, отримання іноземних програм і представництв установ у своїй країні). Це тягне за собою проблему неналежного адміністративно-нормативного супроводу і сприяння вхідній та вихідній мобільності.

Відповідно країни розрізняють зовнішню академічну мобільність і внутрішню. За способом організації – організовану (здійснюється в рамках економічного, політичного або міжуніверситетського академічного партнерства) та індивідуальну (з власної ініціативи студента). В залежності від мети – горизонтальну (на певний строк під час навчання) та вертикальну мобільність (з метою отримання наступного академічного чи наукового ступеня).

Будь-які організаційно-правові відносини, що виникають в сфері фахової передвищої освіти, регулюються низкою державних нормативних актів. Основним в Україні є Закон «Про фахову передвищу освіту» (2019 р.), який встановлює правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи фахової передвищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів та бізнесу із закладами фахової передвищої освіти на принципах автономії закладів фахової передвищої освіти, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Для дослідження теоретично значущим є визначення поняття, яке наведене в Законі України «Про фахову передвищу освіту»: «академічна мобільність у фаховій передвищій освіті – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити дослідницьку (мистецьку, спортивну) діяльність в іншому закладі освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами». Слід додати, що мобільність – це не тільки можливість, а насамперед її реалізація певними суб'єктами освітнього процесу за певних умов. Однією з таких умов може стати ефективність модернізації організаційно-методичного механізму.

Порядок організації програм академічної мобільності для учасників освітнього процесу вітчизняних закладів фахової передвищої освіти (наукових

установ) на території України чи поза її межами та учасників освітнього процесу іноземних вищих навчальних закладів (наукових установ) на території України регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» № 579 від 12 серпня 2015 р.

Досліджувана нами тема академічної мобільності традиційно стосується здобувачів фахової передвищої освіти, науково-педагогічних та педагогічних працівників, а віднедавна, в контексті питання якості освіти і відповідності європейським та/або світовим нормами та стандартам, – інвалідаційних програм та установ. Міжнародна академічна мобільність спрямована на досягнення таких цілей:

брати участь у міжнародних інформаційних освітніх процесах, переймати нові ідеї або технології, включаючи ідеї, пов'язані з їх використанням;

покращити викладацьку та адміністративну спроможність закладів фахової передвищої освіти шляхом запозичення міжнародного досвіду (в тому числі і шляхом опитування та анкетування студентів-іноземців стосовно якості виконання закладом цих функцій);

привернути і зберегти, навіть тимчасово, найталановитішу молодь для її самореалізації на користь країни-реципієнта;

стати джерелом доходів для економіки та закладу фахової передвищої освіти країни-реципієнта.

допомагати країнам нарощувати науковий потенціал.

Така полівекторність завдань вимагає постійного реагування відповідальних органів системи державного управління, оновлення галузевого нормативного забезпечення, оперативної адаптації до внутрішніх та зовнішніх змін, викликів та реформ, що реалізуються відповідно до вимог епохи глобалізації й інтернаціоналізації вищої освіти.

Держава має сприяти підвищенню академічної мобільності, для чого вважається за доцільне використовувати такі заходи:

створення державних інформаційних центрів з питань академічної мобільності, функцією яких має бути надання зрозумілої, достовірної інформації щодо можливостей навчання або здійснення наукової діяльності за кордоном. Прикладом такого інформаційного центру є створена Європейським Союзом мережа EURAXESS, яка надає інформацію щодо пропозицій для дослідників та викладачів на європейському ринку праці. На нашу думку, створення порталів як для викладацького складу, так і для студентів зможе значно підвищити рівень академічної мобільності – внутрішньої та зовнішньої;

вдосконалення та застосування інструментів взаємного визнання, таких як ЄКТС, Додаток до диплома європейського зразка;

фінансове стимулювання. Доцільним вважаємо виділення окремої статті бюджету на стимулювання академічної мобільності;

налагодження системи кредитів та позик;

підтримка здобувачів освіти, які вибирають програми з оглядом на національні інтереси. Стратегічним напрямом розвитку України є сектор інформаційних технологій. Тому кредитна мобільність дозволить майбутнім фахівцям випускати продукцію, конкурентоспроможну на світовому ринку, а

це покращить імідж країни як такої, що здатна надавати якісні послуги або заохочувати зовнішніх інвесторів;

стимулювання поглибленого вивчення іноземних мов шляхом перегляду часових нормативів, запровадження нових підходів (студентоцентроване навчання, комунікативний підхід), надання можливості підготовки до міжнародних іспитів з іноземної мови, таких як FCE, CAE, IELTS, TOEFL та ін., викладання деяких курсів іноземною мовою – створення так званого іноземного середовища);

визначення геополітичної спрямованості, тобто країн, з якими є тісні політичні та мовні зв'язки, та надання допомоги під час вибору закладу освіти для здійснення кредитної мобільності в цих країнах, що є ефективним з точки зору зміцнення міждержавних зв'язків, наприклад, організація кооперацій, що буде потребувати створення спільних програм для їх обслуговування;

запровадження конкретних показників для вхідної і для вихідної мобільності;

необхідність встановлення обсягу академічної мобільності, доцільної з методичної точки зору. Невирішеним є питання стосовно мінімального обсягу кредитної мобільності, якого буде достатньо для досягнення цілей мобільності, отримання не формального, а реального результату.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Академічна мобільність є актуальним поліаспектним процесом, реалізація якого залежить від багатьох чинників і сфер суспільно-політичного життя країни. Політика держави в галузі фахової передвищої освіти повинна враховувати вимоги доби глобалізації й інтернаціоналізації, запозичувати успішний досвід розвинених країн світу, адаптувати відповідно до національних реалій найкращі тенденції. Факторами успішного державного управління академічною мобільністю в Україні буде вважатись, по-перше, зміна кількісних і якісних показників академічної мобільності, особливо вхідної. Щодо якісних показників, то державна політика в сфері академічної мобільності повинна прагнути залучати на навчання до країни якомога більше здобувачів освіти за програмами ступеневої, а не кредитної мобільності

По-друге, державна політика розвитку міжнародної академічної мобільності повинна прагнути збільшення горизонтальної вхідної мобільності за рахунок зменшення вертикальної вхідної мобільності. У першому випадку студенти походять з академічної та економічно менш розвиненої країни або установи до більш успішної країни та установи з метою покращення якості своїх компетенцій. В другому випадку здобувачі освіти переміщуються між країнами та установами аналогічного академічного рівня з метою власного розвитку, досвіду навчання в мультикультурному освітньому просторі. Проте слід зберігати відносний баланс сил, адже, як правило, при вертикальній академічній мобільності метою є ступенева мобільність (а то й іміграція до країни-реципієнта), тоді як при горизонтальній – кредитна. Тут вже на порядок денний виходять питання політичного, економічного, юридичного характеру та соціального захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Гуляєва, Н. (2005). Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири. В VI щорічній міжнародній конференції *Розбудова менеджмент-освіти в Україні*. Дніпропетровськ: Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні». СС. 76–81.

Здіорук, С. (2014). Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково освітній простір. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1421/>. (дата звернення 13.05.2023).

Карапетян, А. (2015). Підвищення академічної мобільності як стратегічне завдання державної політики в сфері освіти *Аспекти публічного управління*. № 1-2. С. 48-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_1-2_8.

Свириденко, Д. (2014). *Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації*. Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова. 279 с.

Жижек, Т. (2010). Академічна мобільність – об'єктивна умова розвитку університетської освіти. Вісник інституту розвитку дитини Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія. Випуск 10. СС. 6-10.

Верховна Рада України (2019). *Закон України «Про фахову передвищу освіту»* URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 10.05.2023).

Кабінет Міністрів України (2015). *Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність»*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248409199> (дата звернення 10.05.2023)

Сокур'янська, Л. (2011). Академічна мобільність українських студентів перед викликами сучасного світу: ризики академічної еміграції. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. Харків: ХНУ. СС.239-245.

REFERENCES

Huliaieva, N. (2005). Mobilnist vykladachiv i studentiv: problemy ta oriientyry [Mobility of Teachers and Students: Problems and Guidelines]. V: VI shchorichnii mizhnarodnii konferentsii Rozbudova menedzhment-osvity v Ukraini. Dnipropetrovsk: Navch.-metod. tsentr "Konsortsium iz udoskonalennia menedzhment-osvity v Ukraini". SS. 76–81. [in Ukrainian]

Zdiuruk, S. (2014). Akademichna mobilnist yak faktor intehratsii Ukrainy u svitovyi naukovu osvittii prostir. Analitychna zapyska [Academic Mobility as a Factor of Ukraine's Integration into the Global Scientific and Educational Space. Analytical note]. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1421/>. (data zvernennia 13.05.2023). [in Ukrainian]

Karapetian, A. (2015). Pidvyshchennia akademichnoi mobilnosti yak stratehichne zavdannia derzhavnoi polityky v sferi osvity *Aspekty publicnogo upravlinnia* [Increasing Academic Mobility as a Strategic Objective of State Policy in the Field of Education]. No 1-2. S. 48-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_1-2_8. [in Ukrainian]

Svyrydenko, D. (2014). *Akademichna mobilnist: vidpovid na vyklyky hlobalizatsii* [Academic Mobility: a Response to the Challenges of Globalisation]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P.Drahomanova. 279 s. [in Ukrainian]

Zhyzhko, T. (2010). Akademichna mobilnist – obiektyvna umova rozvytku universytetskoï osvity [Academic Mobility as an Objective Condition for the Development of University Education]. *Visnyk instytutu rozvytku dytyny Serii: Filosofiia. Pedahohika. Psykholohiia*. Vypusk 10. SS. 6-10. [in Ukrainian]

Verkhovna Rada Ukrainy (2019). Zakon Ukrainy “Pro fakhovu peredvyshchu osvitu” [The Law of Ukraine “On Professional Higher Education”]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennia 10.05.2023). [in Ukrainian]

Kabinet Ministriv Ukrainy (2015). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok realizatsii prava na akademichnu mobilnist» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the Regulation on the Procedure for Exercising the Right to Academic Mobility”]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248409199> (data zvernennia 10.05.2023) [in Ukrainian]

Sokurianska, L. (2011). Akademichna mobilnist ukrainskykh studentiv pered vyklykamy suchasnoho svitu: ryzyky akademichnoi emihratsii [Academic Mobility of Ukrainian Students in the Face of the Challenges of the Modern World: Risks of Academic Emigration]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. «Sotsiologichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody*. Kharkiv: KhNU. SS.239-245. [in Ukrainian]

INTERNATIONAL ACADEMIC MOBILITY IN INSTITUTIONS OF PROFESSIONAL HIGHER EDUCATION

Yurii Koniakhin

Lecturer of History at VSP “RFK NUBiP of Ukraine”,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0001-6009-7244

e-mail: koniakhin@ukr.net

Abstract. The article deals with international academic mobility as a factor of Ukraine's integration into the world scientific and educational space. The problems of regulatory, legal, organisational and financial support for the development of international cooperation in the field of professional higher education in Ukraine are analysed; ways to solve them are proposed. The international educational programmes, participation in which contributes to the development of international academic mobility in Ukraine, are described. In modern society, education and knowledge are becoming a cross-border and transnational phenomenon. The formation of a single global educational space is taking place through the convergence of approaches to education in different countries, as well as through the recognition of educational documents from other countries. The European Common Education Area, on the one hand, promotes the mobility of students and teaching

staff, and on the other hand, academic mobility is a prerequisite for the formation of the common education area itself. In the course of writing the article, the methods of analysis and synthesis, systematic approach, statistical analysis, generalisation and structuring were used. It is proved that the development of academic mobility will accelerate the country's integration into the European Education Area, improve educational technologies, bring Ukrainian education to the world level, promote innovative development of university science and its integration with production, generate significant funds to the state budget that can be invested in the development of the domestic education system, improve the quality of the country's labour resources and employment opportunities for Ukrainians, etc. For Ukraine, achieving effective international academic mobility in the context of the Bologna Process is realistic only if a productive system of national academic mobility, its regulatory framework, organisational and economic mechanism, identification of funding sources and readiness for partnership of the subjects of the academic exchange process are created.

Keywords: international academic mobility, international educational space, international educational programs.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2023 р.